

DEN SVENSKA RUNSTENEN FRÅN ÖN BEREZANJ UTANFÖR DNJEPRMYNNINGEN.

Referat efter prof. F. Brauns redogörelse
i Ryska arkeol. kommissionens meddelanden 1907.

av

T. J. ARNE.

Fornvännen 1907 meddelades en kort notis om det märkliga fyndet av en svensk runsten, som gjordes år 1905 av professor E. von Stern under hans grävningar å ön Berezanj. Sedan jag år 1913 haft tillfälle att se stenen i original — den är utställd i museet i Odessa — och av dettas tidigare föreståndare, numera professorn i Halle, E. von Stern, erhållit en utmärkt fotografi, har jag ansett det vara av vikt, att denna publiceras i en svensk facktidskrift. Stenen har behandlats av en framstående kännare, prof. F. Braun i S:t Petersburg, och jag följer här hans redogörelse i "Izvestija imperatorskoi archeologičeskoi kommissii," h. 23, S:t Pbg. 1907, som bär namnet "En svensk runinskrift, funnen på ön Berezanj".

Egendomligt nog har tidigare ingen svensk runinskrift blivit funnen i Ryssland, trots det att svenskarna under vikingatiden uppsökte detta land ej blott som tillfälliga gäster utan även som kolonister. De ha efterlämnat i rysk jord talrika föremål, som hittats vid gravundersökningar och eljes. Bristen på runinskrifter är dock fortfarande i ögonen fallande, trots fyndet av Berezanjstenen.

Denna anträffades sommaren 1905 vid undersökningen av

en hög kurgan (gravhög), som av prof. von Stern anses ha uppförts i sjätte århundradet före Kr. f. I denna funnos ett antal trattformiga gropar, innehållande lerurnor med brända ben. Högen hade emellertid även begagnats för efterbegravningar. Sådana anträffades till ett antal av 48, tillhörande olika typer och befinnande sig på olika djup. De synas alla ha innehållit obrända lik, dels vårdslöst ditlagda utan spår av kista eller gravgods, dels anbrakta i träkistor eller åtminstone placerade på bräder, dels slutligen nedlagda i kistor av kantställda hällar, täckta av två eller tre stora flata stenar.

Den 9 juni anträffades i östra hälften av kurganen på något över $\frac{1}{2}$ m. djup 10 skelett, därav ett i en stenkista utan lock. Skallen och överkroppen till detta skelett vilade på runstenen, som låg med skriftsidan nedåt. Den upptäcktes också av prof. von Stern först i det ögonblick, då arbetaren ville kasta bort den i en stenhög.

Det är tydligt att stenen ej anträffats i sitt ursprungliga läge. Prof. v. Stern antar, att den stått vid någon av de små högarna i närheten. Denna gissning bestyrkes av inskriften. I varje fall befann sig stenen ursprungligen någonstades i närheten. Den har säkerligen ej länge stått rest, enär den, ehuru den består av lös musselkalksten, är föga vittrad.

Av stenen finnes nu blott den övre delen med inskriften kvar (*fig. 1*). Den mäter 48 cm. i bredd, 47 cm i höjd och 12 cm. i tjocklek.

Inskriften är helt bevarad, vilket visas därav, att första och sista runan ingå i bandets avslutning. Runorna äro anbrakta längs den bågformiga övre kanten och inåt begränsade av en med denna parallell, djupt ristad linje. Runornas höjd är c:a 8 cm, och de äro ristade till 0,75 cm. djup.

Läsningen av runorna erbjuder ej några svårigheter med undantag för den tredje gruppen. Ristningen består av 9 ord, åtskiljda vartdera genom 2 punkter. I själva verket är det blott 8 ord, enär sjunde och åttonde gruppen endast utgöra ett, ehuru sammansatt ord: *fé-lagi*. Inalles finnas 43 tecken, skiljetecknen

inberäknade. De tillhöra det yngre runalfabetet, och även en stungen runa förekommer.

Överdelen av de flesta runorna är något vittrad. De äro följande:

1. Runans huvudstav utgöres av bandets ända. Den är

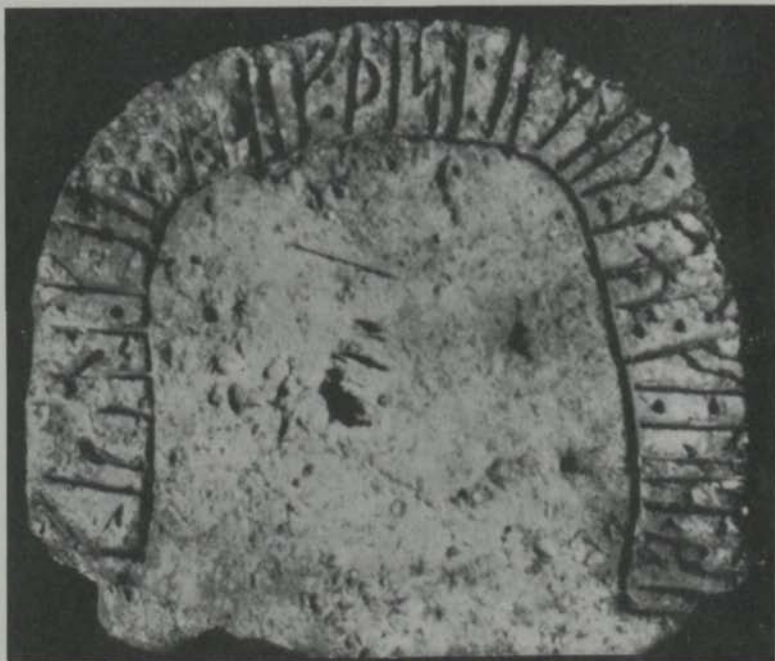

Fig. 1.

helt bevarad ungefär till hälften nedifrån. Från mitten utgår i spetsig vinkel uppåt en annan tydlig linje. Det är uppenbart runan *k*.

2. Ett tydligt bevarat *r*.

3 och 4. Åt vänster å den första och åt höger å den senare utgå från mitten bistavar. Tydliga runorna *a* och *n*.

5. Ett väl bevarat *i*.

6. Skiljetecken.

7. Ett tydligt *k*.

8. Stunget *i = e*. Punkten fullt tydlig.

9. Tydligt *r*, ehuru sämre bevarat än runan 2.

10. Tydligt *þ*. Huvudstavens övre del skadad.

11. *i* med vittrad överdel.

12. Nedre punkten av skiljetecknet bevarad.

13—16. Gruppen är otydlig i detaljerna; blott runan 16 är fullt bevarad. Det torde dock icke råda något tvivel om, att ristaren velat åstadkomma ordet *hvalf* = gravhög. Detta framgår av, att vi i runan 14 ha ett *a*, ehuru bistaven utgår betydligt lägre från huvudstaven än vanligen är förhållandet. Vidare synes i översta kanten vid runan 15 en tillstymmelse till en snett nedåt gående bistav, alltså ett *l*. Alltså 14, 15, 16 = *alf*. Riktigt osäker är blott den starkt vittrade 13, som dock, att döma av bistaven till vänster, synes vara ett *h*. Ordet blir då *half*, troligen en felskrivning för *hvalf*.

Med någon ansträngning skulle man kunna få runorna att bilda ordet *staf*, men häremot talar den tydliga bistaven å runan 14 samt den omständigheten, att *staf* skulle fordra ordet *raisti* i st. f. *kerþi*.

17. Skiljetecken.

18—40. Fullt tydliga i alla avseenden.

41. Runan *s*, vänd åt annat håll än 20.

42. Runan *i*, övre delen avsplittrad.

43. Runan *n*, huvudstaven utgör en del av bandets avslutning.

Sålunda erhålles följande läsning:

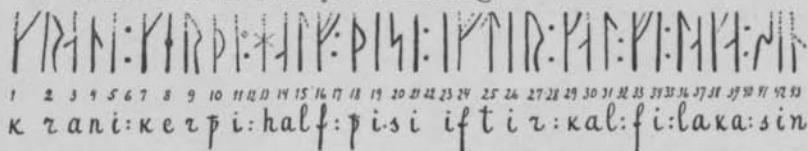

Fig 2.

I fornsvensk transkription får texten följande form:

“Grani gærþi h(u)alf þæssi æftir Ka(r)l fēlaga sin“, d. v. s. Grani gjorde denna gravhög efter sin kamrat Karl.¹

Namnet *Grani* anträffas eljes ej i runlitteraturen men före-

¹ *Hvalf* synes dock å de medeltida stenarna betyda locket till en gravkista eller möjligen hela kistan med locket inberäknat. Möjligen är Berezanij-stenen den ena av 2 sidohällar till en stenkista, ett "gravvalv" (T. J. A.)

kommer, i litterära källor, så på Island (i Landnámabók som namn på 3 islänningar, i Flateyjarbók på en).

Det i ack. plur. neutr. stående ordet *hvalf* återfinnes å runstenar (Liljegren 1738, 1741, 1742, 1765, 1773) såsom objekt till verbet *giora*.

Iftir = *æftir* återfinnes hos Liljegren 1742 såsom preposition i liknande sammanhang. Vanligen användes dock *yfir* = över.

Formen *Kal* = Karl utan *r* (assimilerat med *l*) återfinnes å runstenarne Liljegren 582 och 1278.

fi-laka = *félaga*, ack sing. av *félagi* = kamrat, återfinnes ofta på runstenar.

Det stungna *i* tyder på, att runstenen ej är äldre än 1000-talet; möjligen kan den vara något senare.

Varifrån Grani och Karl härstammade, är svårt att avgöra. Dock bör erinras om, att ordet *hvalf* i runlitteraturen blott möter oss på Gotland, (utom å sena inskrifter från Västergötland, som delvis redan äro skrivna med latinska bokstäver). Man skulle alltså i dem kunna se gotlänningar. Inga ordformer äro dock bestämt gotländska; men stenens form och inskriftens plats återfinnes oftast på Gotland. Den enkla inskriften och utsirningen kan dock förklaras därigenom, att den utfördes i främmande land och måhända i hast. Utan tvivel hava Karl och Grani befunnit sig på resa till eller från Grekland, varvid Karl avlidit och begravits av kamraten på den ö, som alltid plägat anlöpas av sjömännen och som av byzantinerna kallades S:t Etherius ö.

Förklaringen till att så få runinskrifter anträffas i Ryssland torde dels vara, att lämpligt stenmaterial i så ringa grad anträffas; måhända ristades i stället runor på trästolpar, som restes å gravarna. En antydning härom gör Ibn Fadlan, som vid Volgas strand gjorde bekantskap med nordbor. Dels och förnämligast beror nog frånvaron av runinskrifter på, att själva seden att rista runstenar blev modärn först på 1000-talet, alltså vid en tidpunkt, då den svenska befolkningen redan uppgick i den inhemska och ej längre erhöll någon egäntlig förstärkning hemifrån.